

BENDİ MUSTAFA BABA DİVANI'NDA EDEBİ TÜR VE TARZLAR**Hatice ÇELİK*****Öz**

Klasik Türk edebiyatı metinlerinin anlam dünyasını oluşturan edebî eserlerin tür ve tarzları metnin içyapı öğelerindedir. Eserin ne ile ilgili olduğu ve şairde-nâsirde neye tekabül ettiği yani eserin konusunu / türünü; ele alınan konunun nasıl işlendiğini / tarzını belirleyerek eseri anlamlandırmada şairin kendisiyle ve toplumla ilişkisi, yaşadığı çağdaki duruşu ve yaşadığı çağın edebî zevki hakkında bilgi edinilmektedir.

XIX. yüzyıl şairlerinden olan, hayatı ve edebî kişiliği hakkında, divanı dışında, hiçbir bilgiye ulaşamadığımız Bendi Mustafa Baba'nın Divan'ı; tür ve tarzlar açısından değerlendirildiğinde, şairin dinî-tasavvufî Türk edebiyatının bir temsilcisi olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk edebiyatı, Bendi Mustafa Baba Divanı, edebî tür, edebî tarz.

DİVAN OF BENDİ MUSTAFA BABA LITERARY GENRES AND STYLES**Abstract**

Classical Turkish literature of the world of meaning of literary works, which is the kind of style and the microstructure of the text, is one of the items. It is about what works and what that work on the subject of which corresponds poet-writer / type; Topics discussed how the process / work of making sense of style by setting the city and society relationship with the poet, the era in which he lived in the era posture and live and obtain information about the literary tastes.

XIX. century poet, about the life and literary personality, except the Bendi Mustafa Baba Divan, no we cannot get information, when considered in terms of types and styles, it was seen as a representative of the poet's religious-mystical Turkish literature.

Keywords: Classical Turkish literature, Divan of Bendi Mustafa Baba, literary genre, literary styles.

Giriş

Binlerce yıllık bilgi ve tecrübelerle oluşan Klasik Türk edebiyatı; gelenekten beslenen şairin / nâsirin kendi öz benliğini, yaşadığı çevreyle olan ilgisini, beğenisini, yergisini sunarken insanın kendisiyle ve toplumla ilişkisini, yaşadığı çağdaki duruşunu ve yaşadığı çağın edebî zevkini sunmaktadır.

Derin anlam yapısıyla zengin bir çeşitlilik sunan klasik Türk edebiyatı metinlerini anlamlandırmada eser, iç ve dış yapı denilen iki açıdan ele alınmıştır. Dış yapı dediğimiz şekil ile ilgili yapılan vezin, nazım şekli, kafiye, mısra veya dörtlük sayısı, duraklar, hece sayısı gibi

---

* Doktora Öğrencisi; Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, haticecelik1942@gmail.com.

ayrıştırılmalar eseri çözümleme adına bugün üzerine konuşulacak bir yapı arz etmemektedir. Eseri anlamlandırmada içyapının öğelerinden olan tür ve tarz dediğimiz eserin ne ile ilgili olduğu ve şairde - nâsirde neye tekabül ettiği yani eserin konusunu / türünü; ele alınan konunun nasıl işlendiğini / tarzını belirlemek üzere henüz sınıflandırmaların yapılmadığı ya da eksik yapıldığı görülmektedir. “Edebiyat teorisinde tür, edebî metnin yorumlanabilmesi için tespit edilmesi gereken bir araç olarak görülmekte ve edebiyat felsefesinin temel problemlerinden biri sayılmaktadır” (Akkuş, 2007: 11). Edebî eseri anlamlandırmada metnin neden bahsettiğini belirleyen tür başlığı çeşitli alt başlıklarla ele alınmasına rağmen, edebî tarzlar bahsine pek fazla değinilmemiştir. Türlerin metnin “anlam dünyasını” sunduğu görüşü ve her metnin farklı sunuş biçimlerini (tarz) sergilemesi tür başlığıyla birlikte tarz başlığını konuya dâhil etmeyi gerekli kılmaktadır. Eseri anlamlandırmada çeşitli alt başlıklarla ayrıştırılarak yapılacak olan tür ve tarzlar konusu örnek metinler üzerinde yapılacak çeşitli çalışmalarla netlik kazanacak, eseri anlamada pek çok boşluğu dolduracaktır.

Klâsik Türk edebiyatı metinleri insanın söze yüklediği anlamla, meth, fahr, hicv terimlerinin şairde tekabül ettiği sunuşa göre çeşitlilik sunmaktadır. Şairin yaratıcıyı, peygamberleri, din büyüklerini, memduhunu, tabiatı, eşyayı methetmesi; kendi şairlik gücünü övmesi övgü tarzını; içinde yaşadığı çağı, feleği, toplumu, kendini yermesi de yergi tarzlarını oluşturmaktadır. Övme, övünme, yerme / yerinme tarzları insanın hayata bakışının sözle - edebiyatla ifade edilmesiyle metinlerin arka planındaki ana yapıyı oluşturmaktadır. Bu üç temel sunuş biçimi (tarz veya üslûp) de çeşitli tarzları oluşturmaktadır. Klâsik Türk edebiyatında manzum ve mensur oluşuna bakılmaksızın bu tür eserler övme – övünme - yerme tarzında yazılmış eserler olarak kabul edilebilir (Akkuş, 2007: 18). Hayatın ve insanın yansıması da olan bu üç sunuş biçimi bazen bir arada, bazen de birbirinden bağımsız bir şekilde edebî eserde yer almaktadır. Konuyla ilgili yapılan metin inceleme çalışmaları ve divanlarda görüleceği üzere eserin türü veya tarzı şairin, nâsirin ya da müstensihin metne koyduğu mesela “dariye” türüne ait olduğunu belirten “*Der- Vâsf-ı Saray-ı Feridun Beg*” gibi bir başlıkla saptanabileceği gibi, bazen de yapılan bütüncül incelemelerde araştırmacının tür ve tarzları saptama, ayırt etme hassasiyetiyle keşfedilmektedir. Yapılan bu incelemelerde görüleceği üzere tür ve tarzların kaside, musammat, tarih, kıta-ı kebire gibi nazım şekillerinde daha çok örneklerine rastlanılmaktadır. Gazel gibi nazım şekillerinde de bazen beyitte bazen de gazelin tamamında tür veya tarza örnek oluşturacak beyitler - metinler bulunmaktadır.

Bu çalışmada Mutasavvıf bir şair olan *Bendi Mustafa Baba'nın Divanı* tür ve tarzlar genel sınıflamasıyla incelenerek eseri anlamlandırmada tür ve tarzların işlevi açıklanacaktır.

Hayatı hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız Bendi Mustafa Baba'nın edebî kişiliği onun şahsiyetinin en belirgin yönünü oluşturmaktadır. Divan'ındaki şiirlerinden hareketle onun tasavvufî düşünce yapısını, edebî ve sosyal dünyasını, hayatını, içinde yaşadığı yüzyılın durumunu bir dereceye kadar öğrenmek mümkündür.

Bendi Mustafa Baba'nın bilinen tek eseri divanıdır.¹ Bir tek nüshası bulunan Bendi Mustafa Baba Divanı'nda, toplam 212 manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerin tasnifi şöyledir: 14 kaside, 165 gazel, 2 mesnevi, 2 tahmis, 16 şarkı, 1 muhammes, 3 müseddes, 7 müstezat, 2 de nazmdır. Şairin İmâlî Divan Gazel ü Had (1 tane), noktasız gazel (2), lebdeğmez gazel (2), kara hece gazel (1) diye adlandırdığı gazelleri de vardır.

Divanda Yer Alan Edebî Tür ve Tarzlar

Ehli Beyt ve Hz. Ali sevgisiyle şiirlerini kaleme alan Bendi Mustafa Baba, dinî - tasavvufî Türk edebiyatının bir temsilcisi olarak bu sevgiyi gazelleri başta olmak üzere hemen hemen bütün manzumelerinde dile getirmiş, bu da malzeme itibariyle eserde dinî tür ve tarzları daha belirgin kılmıştır.

Klasik Türk edebiyatı ürünlerinin verildiği tarihî ve kültürel ortam dikkate alındığında klasik Türk edebiyatının ana kaynaklarından birinin din olduğu görülmektedir. Dinin edebî eserde bilgi ve ilham kaynağı olmasının ötesinde, şairin / nâsirin kendi benliğinde ve yaşam tarzındaki varlığıyla da edebî eserde “dinî türler ve tarzlar” başlığını oluşturmaktadır. Yaşamın içinde var olan dine ait kavramların, sembollerin Klasik Türk edebiyatındaki varlığını dikkate alarak her edebî eserde geleneğe bağlı olarak yerini alan tevhit, münâcât, na't gibi dinî türlerin dışında, bazı eserlerde şairin / nâsirin dinî-tasavvufî hüviyetinden dolayı dinî tür ve tarzların çokluğu eserin yazılış amacını oluşturmakta bu da eseri dinî içerikli kılmaktadır. Buna bağlı olarak Dinî - Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda dinî türler ve tarzların ele alınış ve çokluğuna göre belirgin tür ve tarzlar oluşmaktadır. İşlenen konuya göre dinî - tasavvufî edebî türler benzer veya farklı adlandırma ve sınıflandırmalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflandırmalardan biri Abdurrahman Güzel'e aittir. Abdurrahman Güzel'in “Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı Nazım Türleri” başlığı altında yaptığı sınıflandırma dört ana başlıkla sunulmuştur (Güzel, 2004: 586).

¹ ÇELİK, H. (2010). *Bendi Mustafa Baba Divanı (İnceleme- Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

1. Allahü-Teâlâ Hakkında Yazılan Türler: *Tevhit, İlahi, Esmâ-i Hüsnâ, Münâcât, Elif-nâme*

2. Peygamberler Hakkında Yazılan Türler: *Na't, Gevher-nâme, Dolap-nâme, Esmâ-i Nebî, Sîretü'n Nebî, Mucizât-ı Nebî, Hicret-nâme, Mirac-nâme, Mevlid, Hilye, Kırk Hadis, Şefâat-nâme*

3. Din ve Tasavvuf Büyükleri Hakkında Yazılan Türler: *Menakıb-nâme, Velayet-nâme, Evliyâ-nâme, Methiye, Mersiye, Maktel-i Hüseyin, Düvaz-nâme*

4. Dinî İnanç ve Tasavvufî Düşüncelerle İlgili Yazılan Türler: *Vücut-nâme, Nasihat-nâme, İbret-nâme, Fazilet-nâme, Fütüvvet-nâme, Gazavât-nâme, Mansur-nâme, Tenbih-nâme, Besmele-nâme, Salat-nâme, Minber-nâme, Oruç-nâme, Ramazan-nâme, Hac-nâme, Kâbe-nâme, İstihrac-nâme, İstimdad-nâme, Tac-nâme, Nevrûz-nâme, Tahassür-nâme, Fetva-nâme, Tarikat-nâme, Nutuk, Hikmet, Devriye, Şathiye, Vasiyet-nâme, Kıyamet-nâme, Mahşer-nâme*

Yukarıdaki sınıflandırmaya benzer ve farklı olarak yapılmakta olan sınıflandırma ve adlandırmalar, tarz konusunun henüz ele alınmadığını göstermekle birlikte tür konusunun ise henüz sınırlarının çizilmediğinin bir kanıtıdır. Buna bağlı olarak yapılan sınıflandırmalarda, adlandırmalar ve türlerin sahası değişebilmekte tür ve tarz ayrımı yapılmaksızın yeni tür ve tarzlar eklenmektedir.

1. Konusu Allahü-Teâlâ ile İlgili Olan Türler: *Tevhit, Esmâ-i Hüsnâ, Münâcât* (Kemikli, 2013: 162).

2. Hz. Peygamber ile ilgili Türler: *Na't, Mevlid, Siyer, Hicret-i Nebî, Hilye, Mucizât-ı Nebî, Şemâil, Mi'râciyye, Regaibiyye, Hadis-i Erbain* (Aksoy, 2013: 187).

3. Dinî Duygulanma ve Yaşama ile İlgili Türler: *Mersiye / Maktel, Ramazâniye, Bayramiye, Gazavât-nâme / Fetih-nâme, Nasihat-nâme / Pend-nâme, Menakıb / menâkıb* (Öztürk, 2013: 214).

4. Biyografik Bilgi İhtiva Eden Yaşam Öyküleri Etrafında Gelişen Türler: *Kısas-ı enbiyâ, Tezkiretü'l-evliyâ ve Menâkıb-nâme*

5. Dinî Konulu Türler: *Kur'ân-ı Kerim'in tercüme ve tefsiri, itikat, ibadet, ahlâk vb. konularında yazılan türler*

6. Destani Anlatım Tarzının Benimsendiği Dinî-Destani Türler: *Cenknâmeler...*

7. Tekke Geleneğini ve Tarihini Aktaran Manzum ve Mensur Türler: *Tezkiretü'l-evliya, Menakıb-nâme, Evliyâ-nâme, Velâyet-nâme, Mansûr-nâme*

8. Tasavvufi Yolun Esaslarını Telkin Eden Türler: Nasihat-nâme, Sohbet-nâme, İbret-nâme, Fazilet-nâme, Tenbih-nâme, Minber-nâme, Vasiyet-nâme

9. Tasavvufi Edebiyat ve Erkânı Gösteren Türler: Telkin-nâme, Erkân-nâme, Tâc-nâme, Tarikat-nâme

10. Tasavvuf Düşüncesinin Temel Konularını Açıklayan Türler: Vahdet-nâme, Vücûd-nâme, Şathiye ve Devriye

11. Din Ulularından Yardım Dilemeyi Salık Veren Türler: Şefâat-nâme, Destur-nâme ve İstimdad-nâme

12. Sûfi Kur'an'ın Anlamıyla Buluşturan Türler: Besmele-nâme, İhlâs-nâme, Ayet-nâme

13. Dinî Görevleri ve Temel Hukuki Meseleleri Öğreten Türler: Vesalat-nâme, Oruç-nâme, Ramazan-nâme, Hac-nâme, Kıyamet-nâme, Mahşer-nâme, Fetva-nâme

14. Geleceğe İlişkin Çıkarımlar Yapan Türler: İstihraç-nâme

15. Gafletle Geçen Zamanın Muhasebesini Yapan Türler: Tahassür-nâme

16. Hâl Dilinin Dışa Yansıdığı, Vecdin ve Cezbenin Tesiriyle Söylenen Türler: İlâhî, Nefes, bazı Hikmet, Nutuk, Devriye ve Şathiyeler (Kemikli, 2013: 251).

Yapılan benzer ve farklı sınıflandırmalarda da görüleceği üzere tür ve tarz başlığı altında yapılacak yeni incelemelerin, mukayeselerin sonucunda farklı tür ve tarzların keşfedilmesiyle benzer veya farklı adlandırma ve sınıflandırmaların olacağı kaçınılmaz bir gerçektir.

Metnin içeriği / edebî türler ve metnin sunuş biçimi / edebî tarzlar başlığı çerçevesinde yaptığımız tarama sonucu mutasavvıf bir şairin şiirini oluştururken ele aldığı konuların ne kadarının dinî içerikli olduğunu anlamak amacıyla “Bendi Mustafa Baba Divanı’nda Edebî Tür ve Tarzlar” genel başlığı, “Dinî İçerikli Edebî Tür ve Tarzlar” ile “Dinî İçerikli Olmayan Edebî Tür ve Tarzlar” başlığına ayrılmıştır. “Dinî İçerikli Edebî Tür ve Tarzlar” başlığı altında münâcât tarzının alt başlıkları olan Niyaz-nâme / Dua-nâme, Meded-nâme / İstimdad-nâme, Şefa’at-nâme, Tevbe-nâme; Besmele-nâme; Esmâ-i Hüsnâ örnekleri; Hz. Muhammed, Hz. Ali ve On iki İmam’a yazılan Na’lar; mersiye türünün alt başlıkları olan Maktel-i Hüseyin, Muharremiyeler; şairin arife, zahide seslenerek öğüt verdiği Nasihat-nâme / Pend-nâme; tasavvufi sembollerin kullandığı Sâkî-nâme / Sahbâ-nâme / İşret-nâme; Elif-nâme örneği “eserin

türü-tarzı; beyit / bent numarası, nazım şekli ve numarası"² belirtilerek divandan muhtelif örnekler şiirin tamamından ziyade beyitlerle verilmiştir. Dinî tür ve tarzlarla dolaylı olarak ilgili olmakla birlikte bu ilginin dışında ele alınan konuya ve işlenişe göre adlandırma yaptığımız dinî içerikli olmayan edebî tür ve tarz örneklerinden olan İydiyye / Bayramiyye, Bahariyye / Rebî'iyye, Temmuziyye, Hasb-ı Hal / İyâdet, Şikâyet-nâme / Tazallüm, Fırak-nâme / Firkat-nâme / Hecr-nâme / Tahassür-nâme; Tahkiye, Tasvir örnekleri de "Dinî İçerikli Olmayan Edebî Tür ve Tarzlar" başlığı altında örneklendirilmiştir. Ayrıca örnek olarak verilen metinlerin türü-tarzı, beyit / bent sayısı, nazım şekli / numarası ve divandaki sayfa numarası Dinî İçerikli Edebî Tür ve Tarzlar ile Dinî İçerikli Olmayan Edebî Tür ve Tarzlar başlığıyla tablo ile de gösterilmiştir.

A. Divanda Dinî İçerikli Edebî Tür ve Tarzlar

1. Münâcât

Klasik Edebiyatta, Allah'tan dua ile bir şey istemek üzere yazılmış manzum ve mensur eserlere münacat adı verilmektedir. Bu tarzın manzum örnekleri çoğunlukla kaside, gazel, kıta mesnevi nazım şekillerinde yazılmaktadır. Münacat tarzında şair; güçsüzlüğü, aciziyeti, pişmanlığı karşısında yaratıcının mutlak güç sahibi oluşu ve üstünlüğünü vurgulayan şiirler yazmaktadır. Allah'a yalvarmak, yakarmak, affedilmek, niyaz ve dua etmek amacıyla Niyâz-nâme / Duâ-nâme, Meded-nâme / İstimdad-nâme, Şefâ'at-nâme, Tevbe-nâme gibi yakarışına göre çeşitli alt başlıklarla ele alınabilen münacat tarzının örnekleri *Bendi Mustafa Baba Divanı*'nda münacat tarzının alt başlıklarını oluşturmaktadır.

Yaratıcıya karşı yalvarmayı dile getiren münacat üst başlığının altında alt başlıklara ayırdığımız Niyâz-nâme / Duâ-nâme, Meded-nâme / İstimdad-nâme, Şefâat-nâme, Tevbe-nâme gibi tarzlarda yakarış, farklı tarzları oluştursa da genel manada kulun aciziyetinden ya da istemesinden kaynaklanan birbiriyle örüntülü beyitler bu tarzları bir bütün olarak münacat tarzından ayırtılmayı zorlamakta, ele alınan seslenme hitapları ve şairin isteğini dile getirme tarzının farklılığı münacat tarzının alt tarzlarını ayırtmayı zorunlu kılmaktadır.

a. Niyâz-nâme / Duâ-nâme

Şiirlerinde İslam dininin bütün öğretilerini kabul eden bir kul olarak karşımıza çıkan Bendî Mustafa Baba, dinin bîatını kısmını anlamayı hedefleyen ilahi aşkı terennüm eden bir birey olarak Allah'tan yardım dileyerek, aczini belirtip niyaz ve yakarıştta bulunur. Divanda 1.,

² Örnek verilen metinlerin nazım şeklini gösteren Kaside K.; Mesnevi, M.; Gazel G.; Tahmis, T.; Muhammes Muh.; Müseddes Müs. kısaltmasıyla, beyit numarası da B. kısaltmasıyla gösterilmiştir.

7. ve 14. Kaside; 1. Mesnevi; 25., 67. ve 143. gazel dua-nâme tarzını bütünüyle işleyen metinlerdir.

Nefs-i şeytân elinde böyle yesîr

İlahî eyle halâs kaldı fakîr

Yâ Rabbi akl u dilim it irşâd

Avn ile lutf bâbın eyle güşâd

İlahî eyle nefsdan tefrîk

Dil ü aklım rûhum ile ola refik

Akl u nefsi dil-i rûha yâr it

Avn ü lutfun yâ Huda izhâr it

Bu rûh- ı mecrûh ki bir miskîn nâ-çâr

Mahcûb etme mahşerde yâ Cebbâr

1.M/11.12.13.16.17.B

Tarîkayn-i imâmeynden dûr etme Bendî'yi yâ Rab

İmâmlar hâne-i kalbimde bir nûr-i mücellâdır

7.K/9.B.

Her ne itdimse bu aşk yolunda itdim ben bana

Koyma Hak sen ki arada beni ricâm bu sana

Cürmümi fehm eyleyüb giryâna düşmüşem bu dem

Kapuna geldim yâ Gaffar-üz-zünubsun Rabbenâ

Âlimü's sırrul- hafıyyât olduğına şübhe yok

Evveli men âhiri şânın senin ve'lhasena

14.K./1.2.4. B.

Yâ Huda Bendî kulun it hâl ehline yâr-ı gâr

Pâyemi düşürme râhı hakkı nâmı bilmeze

143.G./5.B

b. Şefâat-nâme

İslam Peygamberinin veya din büyüklerinin yüceliğinin anlatıldığı Na't türünün son bölümlerinde şairler, günahlarını itiraf ederek şefaat talebinde bulunurlar.

Bendi Mustafa Baba, Na't türünde yazdığı şiirlerinde İslam Peygamberi, Al-i Aba ve Hz. Ali aracılığıyla mahşer gününde affedilmeyi ve insan-ı kâmil olmayı dileyip yaratıcıya yalvararak Şefâat-nâme tarzını oluşturmaktadır.

Habîbin hakkıçün yâ Rab afv kıl abdi nâ-çârı
Şefâatin nasîb it dü dîdem pür-hûn ağlarım

4.K./10.B

Cürmüme eyle nasîb Hak anların şefâatin
Rûz-i mahşerde çıkam meydâna bismillâh ile

2.K./15

Sensin çeşm-i nûr u dîl-i uşşâk
Şefâatine muhtâcız mutlâk

Şefâatini umar hep ümmet
Âb-ı rûyundur mücrime rahmet

Şefâatinle bendeni şâd it
Halayık içre gönlüm bünyâd it

2.M./7. 15. 17.B.

c. Meded-nâme / İstimdad-nâme

Yardım çağrısı niteliğinde olan meded-nâmede şair, şeyhim dediği Hz. Ali'den ve yaratıcıdan yardım isteyip yalvarmaktadır.

Meded mürvet şâhım Alî dilde şems ü mâhım Alî
Artdı yetiş âhım Alî direm emân şeyhim sana

6.G./3.B

Aşk elinden derde giriftâr oldum
Sen bilirsen hâlim ilahım meded

İstikâmetim yok bîkarâr oldum
Tâ semâyâ çıkar çün âhım meded

Aşk-ı sevdâ benim kârım dâ'ima
Buna düşdi bahtı siyâhım meded

Pür-gazabla bana cefâlar idüb
Dâgladı sinemi o mâhım meded

Çünkü dili Bendim zülfi telinde
Bana rahm etmez mi o şâhım meded

35.G./1,5. B.

Çün Bendi bilür hem çağırır subhı şâmı
Şâhım yâ Alî eyle meded âşık-ı zârım

114.G./5.B.

ç. Tevbe-nâme

İşlediği günahlardan duyduğu pişmanlığını samimi bir şekilde dile getirip Tevbe- nâme tarzını oluşturan şair, yaratıcıdan af dilemektedir.

Var mı kapundan girü bir kapu hâcet ehline
Âlimu'l- sırru'l hafiyâtın beyân her kîl u kâl
Tövbe yâ Rabbi kusûruma diyüb Bendi kulun
Kazi-yül hâcât efendim sana kıldı arz-ı hâl

3.K./ 8.9.B.

Duyup Gaffâr ismin tövbelerle kapuna geldim
Oldum aşkında ben bu nâr ile me'mûn ağlarım

4.K./8.B.

d. Esmâ-i Hüsnâ

Bendi Mustafa Baba Divanı'nda, mutlak hakikat olan Allah, hakikatin kendisi ve inancın merkezindedir. Allah'ın güzel isimleriyle dua edilmesinin gereği Kur'ân-ı Kerîm'de dört ayrı surede yer alan birer ayetle belirtilmektedir.

“En güzel isimler Allah'ındır. O'na o isimlerle dua edin. O'nun isimleri konusunda eğriliğe sapanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını göreceklerdir.” (Araf 7 / 180).

“De ki: Gerek Allah deyin, gerek Rahmân deyin, hangisini dersiniz deyin, en güzel isimler onundur.” (İsra 17 / 110)

“Allah'tan başka ilah yoktur, en güzel isimler onundur.” (Tâhâ 20 / 8)

“O; var eden, güzel yaratan, yarattıklarına şekil veren, en güzel adlar kendisinin olan Allah'tır.” (Haşr 59 / 24)

Bu ayetlere ilaveten *“Allah'ın doksan dokuz, yüzden bir eksik, ismi vardır. Bu isimleri kim sayarsa (veya ezberlese) cennete girer”* Hadis-i şerifiyle de kulun yaratıcıyla olan

tanişıklığını - idrakini oluşturan, Allah'ı tanımayı, O'na bu isimlerle yalvarmayı gerektiren dinî söylem oluşmuş, bu da edebiyatımızda Esmâ-i Hüsnaları oluşturmuştur.

Allah'a duyduğu derin sevgi ve teslimiyetçi bir tavırla ilahi aşkı anlatan Bendî Mustafa Baba, samimiyetle aşkı dillendiren bir kuldur ve bu vesileyle Esmâ-i Hüsnâ'yı "Güzel Olan Allah'ın İsimleri"ni anarak sevgisini, saygısını, aciziyetini belirtir.

Bendi Mustafa Baba, Allah'ı "Alimü'l-sırru'l hafıyyat, Azîm-üş-şân, Bedûh, Cebbâr, Celâl, Cemâl, Dest-i kudret, Feyyâz, Gafûrî'z zünûbe, Hakk, Hallâk, Hâme-i Kudret, Hû, Hûda, İlâhi, Kerimü'z- Zülcelâl, Kudret-i Hakk, Lem-yezal, Mennân, Mevlâ, Mu 'în, Padişah-ı âlem, Rabb, Rabbü'l- Âlemîn, Rabbü'l Mucîb, Rahîm, Settâr, Subhân, Şehenşâh, Vâhid, Yezdân" gibi çeşitli isim ve sıfatlarla yüceltmekte ve dualarının kabulü gibi vesilelerle sık sık anmaktadır.

Çehâr oldı unsur kim hemi bu eşyâda zâhir
Bu hâkile nâr âb 'ârife vir bâdına Feyyâz

78.G./5.B.

Yüzüm dergâhına dutdum ey Kerim-i Zü-l-celâl
Nûr-i didârına bu ben mücrimi eyle visâl
Her seher vaktinde efgân eylerim kapunda çok
Vâkfi her esrârım sensin hemân ey Lâ-yezâl

3.K./1. 2.B.

e. Besmele-nâme

İslami bir gelenek olan "Her iyi ve güzel bir işe *Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı*" ile başlamak edebiyatta da bir gelenektir. Bazı divan ve mesnevilerde ya da müstakil eserler hâlinde, Besmele tefsirleri bulunmaktadır (Güzel, 2004: 683).

Mensur eserlerdeki takibe göre "Besmele, Hamdele, Salvele" sıralaması, manzum eserlerde "Besmele, Tevhîd, Münâcât, Na't, Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb" şeklindedir.

Bendi Mustafa Baba Divanı'nda Besmele-nâme örneği olan bismelenin tavsif edildiği 20 beyitten oluşan 2. Kaside, her işe Besmele ile başlamanın gerekliliği ifade edilmiştir.

İbtidâ hamd idelim Rahmâna Bismillâh ile
Şükr-i şâbâş idelim Yezdâna Bismillâh ile
Altı bin hem altıyüz ol altmış altı âyet idi
Ahd ü peymân eyledik Kur'âna Bismillâh ile

Nakd-ı cânım aşk yolunda sebîlullah durur
Tövbeler cürmüme kana kana Bismillâh ile

2.K./1. 10. 20. B.

2. Na't

İslam Peygamberinin yüceliğini, yaratılışın gayesini, diğer peygamberlerden üstünlüğünü, isim ve sıfatlarını anlatmak için yazılan Na't türü; bu genel anlamının dışında dört halife, tarikat, din uluları ve veliler için de yazılan övgü şiirleridir. Na'tler, çoğunlukla kaside nazım şeklinde yazılmakla birlikte, gazel, mesnevi, kıta, müstezad, terci-bend ve terki-bend, musammat, rubâî, tuyuğ, müfred ve mısra şeklinde yazılmış pek çok Na't örneği bulunmaktadır.

Bendi Mustafa Baba Divanı'ndaki Na'tler; Hz. Muhammed, Hz. Ali ve On iki İmam'ın övgü ve vasıflarını içeren tarzlarda kaside, gazel, mesnevi ve tahmis nazım şekillerinde yazılmıştır.

a. Hz. Muhammed

“Mesnevî Na't-ı Resûl” başlığıyla yazılan 21 beyitli mesnevide şair, İslam Peygamberine duyduğu sevgiyi, saygıyı, peygamberimizin mucizelerini konu edinmektedir.

Ey pâdişâh u habîb-i dü-âlem
Yazmağa medhini kâdir mi kalem
Ki sensin nûr u fahr-i dü-cihân
Rûy-ı âbınla halk bu kevn ü mekân
Sensin hep enbiyânın mümtâzı
Zemîn ü semânın sensin icâzı

2.M./1. 2. 3. B.

Yüz yigirmi dört bin nebînin sırrı tekmîl andadır
Hem zemîn ü semâya ol ziyet viren sultâna hû
On sekiz bin halkı âlemden evvel bir nûr idi
Hâtem-ül nebî irişdi bu âhir zamâne hû

5.K./2. 3. B.

b. Hz. Ali

Hz. Ali'nin Hz. Muhammed ile aynı nurdan yaratıldığı, velayet sahibi olduğunu belirten şair, divanda Hz. Ali'yi *Şah-ı Necef, Şir-i Huda, Murtaza, Şir-i Yezdan, Haydar-ı Kerrar, Şah-ı velâyet, İmam-ı muttakin, La Feta, Esadullah* isimleriyle anarak övgülerini belirtmiştir.

Emîr-ül mü'mininin zâhid Aliyyü'l- Murtezâdur bu
 Husûsâ yâr-i fahr-i âlem Muhammed Mustafâdır bu
 Buyurdı ikimiz bir nûrdan mahlûkuz diyü Ahmed
 Gözün aç bahr-ı hikmetde ne sırr-ı kibriyâdır bu
 Nübüvvet bahrinin ser- hânedânı şâh velâyettir
 Süvârı Düldülün kim zülfekar-ı lâ-fetâdır bu

3.K./1.2.3.B.

Hem zemîn ehl-i semâ bil bu dü günün eşyâsı
 Her biri bir dürlü ismin şâh- Necef yâd eyledi
 Kimi der şîr-i Hudadır kimi der şah-ı evveli
 Ben bilürem şâh hoşum velâyet irşâd eyledi
 Kankı dilden çağıram ben bende-i şâhım ezel
 Tıflken ben bin bir ismin ta'lîm üstâd eyledi

157. G./ 4.5.6.B.

c. On iki İmam

On iki İmam'ın sırasıyla ele alınıp övüldüğü üç manzumede şair, onların yolundan gideceğini belirtmektedir.

Lâ fetâ illâ 'Alî lâ seyfe illâ zülfekardur³
 Bunun sırrın ferâsetle 'Aliyyü'l Murtezâdan gör
 Muhibb-i hânedân-ı Mustafâya sâdık ol ey dil
 Çün Hak bâbına teslîm olmagı Hasan Rızâdan gör
 Mûsâ-yı Kâzıma ya hû neler itdi havâricler
 Şehâdet bâbına bevvâblığı Mûsâ Rızâdan gör

6.K./3.4.7.B.

³ Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur.

Cân u baş diri gider mi âşık-ı sâdık olan
 Bunları bilen bilür fahr-ı cihân-ı ‘ârifân
 Mûsâ-yı Kâzım İmâm Râzî-yı sultân Horâsan
 Şâh Takî ile Nakî hem Askerî Mehdî-beyân
 Bendi bunlardan velâyet yagdı kim misâl-i berf

1.T/6.B.

3. Mersiye

Ölen kişinin ardından duyulan üzüntünün dile getirilip, yazılan kişinin övgüyle anıldığı mersiye türünün dini alt türü olan Hz. Hüseyin ile aile mensupları ve taraftarlarından yetmiş kadar kişinin Kerbelâ’da şehit edilmesini anlatan *Maktel-i Hüseyin* örnekleri divanda “Mersiye-i Şâh Hüseyin Der Kerbelâ” başlığıyla 10. kasidede, 1. muhammeste ve “Diger Mersiye” başlığıyla da 1.müseddeste ele alınmıştır.

Medînede virmedi rahat Yezîd la‘net ana
 İhtiyârsız çekdi çün kim Kerbelâyâ râh Hüseyin
 Kerbelâ bahr-i belâdır düşdi ehl-i beyt kamu
 Kaldı gird-âbı belâda elvedâ ah şâh Hüseyin

10.K./6. 7. B.

Kerbelâdan erdi nice gûşeye bu nâr meded
 Dâg-ı sînem üstüne durdu bu yer dâg dahi med
 Hûn-feşân oldu sirişkim rûz u şeb âhı meded
 Şehîd oldu bunca hânedân- ı nübüvvet Alî- ced

Kurretü‘l ‘ayn-ı ⁴ Ebû‘l- Kâsım Muhammed yâ Ehad

Mâtem-i Hüseyin ile nârım fuzûn sönmez ebed

1.Müs./1. Bent

Ser-nigûn olasın tâsen ey çarh-ı zâlim bî-vefâ
 Zübde-i nesl-i Resûlî derde etdin mübtelâ
 Pây-mâl oldu risâlet hânedânı elvedâ

⁴ “Onlar, "Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle" diyenlerdir.“ *Kur ‘an-ı Kerim*, Furkan Süresi, 25 / 74

Teşne-leb oldı şehîd Hüseyñ İbnü'l- Murtezâ

Bu cihâd-ı Kerbelâdır Kerbelâdır Kerbelâ

1.Muh./1. Bent

a. Muharremiye

Hicrî - kamerî yılın ilk ayı olan Muharrem ayında yazılan veya söylenen Maktel-i Hüseyin denilen mersiye türünün bir tarzı olan Muharremiyelerde, Hz. Hüseyin ile aile mensupları ve taraftarlarından yetmiş kadar kişinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevî halifesi Yezid kuvvetlerince Kerbelâ'da şehit edilmesinden duyulan üzüntü ifade edilerek Ehl-i Beyt sevgisi işlenmektedir.

Divanda "Mersiye-i Şâh Hüseyin Der Kerbelâ" başlığıyla 9. kasidede, "Diger Mersiye" başlığıyla da 1.müseddeste Muharremiye türüne ait bu ayda yazılan - söylenen örnekler bulunmaktadır.

Muharrem girdi gine mâteme düşdi âşık-ân

Dutdı mülk-i cismi zâr u nâle vü ah u figân

9.K/1. B.

Cigerin hûnun süzer müjgân-ı çeşmimden bu gam

Zâr idüb çâk it giryân *mâh-ı muharremdir* bu dem

Bendîyi itdi helâk bu nâr-ı mâtem derd elem

Yâ imâmu'l mü'minin zahm-ı ciger olur mı em

Kurretü'l 'ayn-ı⁵ Ebû'l- Kasım Muhammed yâ Ehâd

Mâtem-i Hüseyin ile nârım fuzûn sönmez ebed

1.Müs./5.Bent

4. Nasihat-nâme / Pend-nâme

Dinî, ahlaki, mesleki ve toplumsal yaşam için bireyi amacına ulaştırmak amacıyla sunulan öğütler olarak adlandırılan nasihat-nâme tarzında şair, ilahi aşk, vahdet-i vücud, dünya ve dünyanın faniliği, vuslat, hasret, muhabbet gibi tasavvufi duygu ve düşüncelerini hikemîliği ön planda tutarak samimi, içten ve sade bir dil ile ifade etmiştir. Bu da bu tarzı dini tür ve tarzlar

⁵ "Onlar, "Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle" diyenlerdir." *Kur 'an-ı Kerim*, Furkan Süresi, 25 / 74

başlığı altında incelememizi gerekli kılmıştır. Öğütlerinin muhatabı kendisi, sevdiği, arif ve zahittir.

İki âlemde dilâ ‘ilmile ‘irfâne savaş
Dersi ledünni oku gitme yabana kardaş
Çünkü geldin ki bekâdan bu fenâya mihmân
Gayrı durmam giderim dersin ara bul yoldaş

70.G./1. 2. B.

Ârifâ dil bülbülü uçduysa gülşenden ara
Şeydâ çün kim goncaya sen anı çemenden ara

7.G./1.B.

Ara bul kendi kalbinde bu nûrı
Olasın halk-ı ‘âlem içre a‘lâ
Bu nûr-i Hakka gir sen ‘âşık isen
Yolun bulmak ilâzım evvelâ tâ

11.K./3. 4. B.

Hüsne magrûr olma ey sevdüğüm
Geçer güzelliğin kalmaz bir eser
Şimdi bu çağında üftâdelerin
Yolunda verirler bire bire ser

3.Ş./1. BENT

5. Sâkî-Nâme / Sahbâ-Nâme / İşret-Nâme

Saki ve şarabı överek, sakiden şarap istemeye; içki ve eğlencenin türlü yönlerine; badenin gerçek ve tasavvufi anlamlarına dair divan şairlerinin yazmış oldukları şiirlere sâkî-nâme denilmektedir. Sâkî-nâmelerin temel terimlerini oluşturan bezm, saki, mutrib, mey, kadeh kelimeleri hem maddi hem de manevi kültürü ifade ederler (Akkuş, 2007: 217). Mutasavvıf bir şair olan Bendî Mustafa Baba'nın sâkî-nâme türüne ait metinleri de tasavvufi semboller üzerine kurulmuştur.

Ben sanurdum sâde dilmest arada rûh bile mest
Sâkî dâd eyle sürâhî bir de bir desti şarâb

18. G./2. B.

Sâkî-yi nevreste doldurmaga geldikde ki gör
Savt ider nâzıyla ol piyâleler hemân sûrâh

31. G./2. B.

6. Elif-nâme

Elif-nâme kelime manası itibariyle Arap alfabesinin ilk harfi olan elif ile yazılmış; küçük kitap, risale, varak anlamlarına gelen nâme sözünün birleşmesinden meydana gelmiş birleşik bir isimdir. Divan, âşık ve dinî - tasavvufî Türk edebiyatlarında kullanılan Elif-nâmeler, dinî - tasavvufî Türk edebiyatında Allah'ın varlığı ve birliği, Allah'a yalvarma, peygamber ve devrin büyükleri olan mutasavvıflar hakkında yapılan övgü gibi konuları işlemektedir (Güzel, 2004: 603).

Elif-nâme, çoğunlukla “elif” harfinden başlayıp “ye” harfine kadar her bir harfin zikredilip sonra da onunla başlayan bir kelimenin seçilmesi biçiminde yazılabilen (Öztürk, 2012: 174) bir tarzıdır.

Divanda “elif” harfinden başlayıp “ye” harfine kadar her bir harfin zikredilip sonra da o harfle başlayan bir kelimenin seçilmesi biçiminde murabba nazım şekliyle yazılmış ilahi aşkı anlatan bir Elif-nâme örneği vardır.

Elif el çekmezem ol şâha cândan mübtelâyım ben
Be bilürsen ana hayli zamândan mübtelâyım ben
Te terzi etvârına kayd dil andan mübtelâyım ben
Se senâlar idüb Hakka nihândan mübtelâyım ben

...

Nun ne çâre ideyim zahmı aşkda gayrı ben şâhım
Vav varub zâr idem bâba hesabsız oldu günâhım
He hû aşkınla çekem tâ tükenmez haşre dek âhım
Ya Ya‘kub gibi Bendî eşkiyandan mübtelâyım ben

1.Mur./1-7.bent

Tablo 1: Divan'da Dinî İçerikli Edebî Tür ve Tarzlar

Eserin Türü	Tarzi	Beyit/Bent Sayısı	Nazım Şekli ve Numarası	Divandaki Sayfa Numarası
	Münâcât	7.15.17.beyit 10.beyit 15. beyit	2. Mesnevi 4. Kaside 2. Kaside	92. sayfa 90.s. 85.s.
	Şefâat-nâme			
	Dua-nâme/ Niyaz-nâme	5	1. Kaside 2. Kaside 1. Mesnevi 7. Kaside 14.Kaside 17.Gazel 25. Gazel 67. Gazel 143. Gazel 23.Gazel	84. s. 85. s. 87. s. 97. s. 109. s. 118. s. 146. s 185. s. 121.s.
		20		
		21		
9. beyit				
5				
5				
Meded-nâme/İstimdad-nâme	5	6. Gazel 35. Gazel 114. Gazel 95.Gazel	112. s 128. s. 170. s. 160. s.	
	5			
	5			
	9			
Tevbe-nâme	9	3. Kaside 4. Kaside	89. s. 90. s.	
	11			
Esmâ-i Hüsnâ	6	78.Gazel 29. Gazel 3.Kaside	153.s. 125. s. 89. s.	
	5			
	9			
Besmele-nâme	20	2. Kaside	85. s.	
Na't	Hz. Muhammed	21	2. Mesnevi 5. Kaside 12. Kaside	91. s. 93- 94. s. 107. s.
		10		
		8		
Hz.Ali	6	8. Kaside 157. Gazel	98. s. 193. s.	
	7			
Oniki İmam	10	6. Kaside 7. Kaside 1.Tahmis	94. s. 97. s. 95. – 96. s.	
	9			
	6 bent			
Mersiye	Maktel-i Hüseyin	18	10. Kaside 1. Muhammes 1. Müseddes	100. s. 102. s. 103. s.
		5 bent 5 bent		
Muharremiye	6	9. Kaside 1. Müseddes	99. s. 103. s.	
				5. bent
Nasihat-nâme/Pend-nâme	6	70. Gazel 52. Gazel 11. Kaside 7.Gazel 34. Gazel 70. Gazel 3. Şarkı	148. s. 135. s. 104. s. 112. s. 128. s. 146. s. 195. s.	
	4			
	18			
	5			
	5			
	6			
Sâkî-nâme	5	18. Gazel 31.Gazel	118. s. 126. s.	
	5			
Elif-nâme	7 bent	Murabba	204. s.	

B. Dinî İçerikli Olmayan Edebî Tür ve Tarzlar

1. İydiyye / Bayramiyye

Bayramlık, bayram kutlaması, bayramlar vesilesiyle yazılan manzumelere iydiyye / bayramiye adı verilmektedir. İnsanların bir arada olduğu, güzelliğin yaşandığı kurban bayramında güzelliği yaşayamamaktan dolayı ıstırap çeken şair, divanda 5. şarkıda bu ıstırapını bayrama yüklenen anlamla ele almaktadır.

Başla dil bülbül misâli zâra bayrâm günüdür
Sû-be-sû herkes çıkar gülzâra bayrâm günüdür
Halk-ı âlem elele vermiş nâhire ıyd-ı şerif
Başlasın hasret çeken efgâra bayrâm günüdür

5.Ş./1.Bent

2. Bahâriye / Bahâriyyât / Bahâr-Nâme / Rebî'îye

Baharla ilgili, bahar tasvirine yer veren manzumelere Bahâriye denilmektedir. *Bendi Divanı*'nda tabiat, mevsimlerle özellikle de bahar mevsimiyle kendini gösterir. Güzelliğin fark edildiği, güzelliğin herkesi büyülediği bahar mevsimi, mutlak varlığın tecellisidir. Şair baharı kış karşıtıyla 43. gazelde ele alırken 133. gazelde de tabiatın canlanması, çiçeklerin güzelliklerini sunması, kuşların ötmesi, çimenlerde eğlence meclislerinin kurulması gibi pek çok unsur bahar mevsiminin güzelliğiyle anlatılır.

Rebî'ye mevsimidir şeydâ dili zâra çeker
Gonca ârâyîş ile 'andelibi hâra çeker

43.G./1.B.

Yerişdi nevbahar faslı dil-i şeydâ figân güldü
Cilâlandı karanfiller açıldı gül hemân güldü
Gül-i ra'nâ için bülbül bu mevsimde kılar zârı
Görüb hâli için garîbin 'andelibe gülistân güldü

133.G./1. 3. B.

3. Temmuziyye

Yaz ve yaz mevsiminin güzelliğinden bahseden temmuziye divanda, güzellik unsuruyla verilmektedir.

Eyyâmı yaz oldu çünkim arz ider cân bâgçe bâg
Seyrine azm etmededir bunca cânân bâgçe bâg

83.G./1. B.

4. Hasb-ı Hâl / İyâdet

Hasb-ı Hâl, şairin kendi kendiyile, felekle, rüzgârla konuşması şeklinde oluşturulan kendi hâlinden söz ettiği veya samimi bir sohbet ortamı, hâl hatır sorma tavrını ifade eden anlatım tarzıdır (Akkuş, 2007: 91). Divanda daha çok iç monolog tekniğiyle şair, gönül ve felekle konuşmaktadır.

Dostdan gelüb gönül keşfî güzâr ettin biraz
Çün o dostun hasretiyle âh u zâr ettin biraz
Geldik uş mihmânsın anca bu ile dostdan beri
Bu fenâyâ öz vatanından firâr ettin biraz

62.G./1.,3. B.

Ey gönül âh idüb esrârını gel eyleme fâş
Elem-i aşkile aşkın yolunda eyle savaş

69.G./1.B.

5. Şikâyet-nâme / Tazallüm

Şairin - nâsirin kişisel veya toplumsal herhangi bir durumdan olumsuz yönde söz etme tavrının bir görünüşü olan şikâyet-nâmede şair, kendinden olumsuz yönde söz etme tavrını takınırsa tazallüm adı verilen tarz oluşmaktadır. Divanda şikâyet-nâme tarzındaki manzumelere bakıldığında, şairin içinde bulunduğu olumsuz şartlardan ve sıkıntılardan feleğe serzenişte bulunduğu tazallüm örneklerinin çokluğu görülmektedir.

Nice aldın bu dil- ârâmı elimden felek
Hiç hayâ etmez misin bu çeşm-i selimden felek
Ne sebep gördün sezâ bu gönlüme mahzûnliği
Kurtulur mısın bakalım gayrı dilimden felek

96.G./1-2. B.

Geçmedi nâzım benim cânâna bahtımdan mıdır
Düşdü nâ-çâr gözlerim giryâna bahtımdan mıdır
Hâlimi söyleyemem sultâna bahtımdan mıdır
Bu sebep başlar dilim efgâna bahtımdan mıdır

Âşıkım kaldım cânân hicrâna bahtımdan mıdır

2.T./1.Bent

6. Fırak-nâme / Firkat-nâme / Hecr-nâme / Tahassür-nâme

Ayrılık acısının dile getirildiği firâk-nâmelerde birinden veya bir yerden uzak olma durumu ve bu durumun verdiği acı anlatılmaktadır. Sevgiliye duyulan hasret ve hapiste yatan şairin özgürlüğe duyduğu hasret firkat-nâme tarzında divanda dile getirilmiştir.

Cânânın hasretiyle ben bir eyyâm agladım gezdim

Âteş-i firkat ile ben deyü dâm agladım gezdim

117.G./1.B.

Mahbûsu zulmetde kaldım kimse bilmez hâlimi

Iztırâb u gamla eyvâh başlamışım âha ben

128.G./2.B.

7. Tahkiye ve Tasvir

Kelime anlamı olarak tahkiye; hikâye etme, anlatma; tasvir ise kelimelerle resim yapma, betimleme anlamlarına gelmektedir. Tahkiye ve tasvir iki farklı tarz olmakla birlikte, genellikle öyküleyici ve betimleyici anlatım biçimlerinin kullanıldığı manzumelerde bir arada kullanılan iki ayrı ifade biçimidir. *Bendi Mustafa Baba Divanı*'nda şair, içinde bulunduğu durumu, zamanı, mekânı, neden ve sonuç ilişkisine dayanarak var olan durumu anlatmada tahkiye ve tasvire başvurmuştur.

İki kişver şâhının desti gîrinde yesîr oldum

Murâdım zerre yok cismimde gör kim köhne pîr oldum

İkisinden vürûd itdi bugün fermûde-i sâmi

Hükümlerin edâ idüb dü 'inde mihr-i mîr oldum

Hemân dâm-ı cezâdan yâre hâ etmek murâd anca

Anınçün iki şâhın pây altındaki zîr oldum

Be rûhî (?)⁶ aşkı aklan söyledurdum arsâgâh içre

Sînem itdi kesîd sad dağ anunla ben münîr oldum

⁶ Yanlış okunan-okunamayan kelime (ler) için (?) kullanılmıştır.

İki kişver şâhının ugruna Bendî olaldan bend
Suhângâhı cihâna böyle bir özge dilir oldum

104.G./1-5. B.

Tablo 2: Divan'da Dinî İçerikli Olmayan Edebî Tür ve Tarzlar

Eserin Türü	Tarzi	Beyit/Bent Sayısı	Nazım Şekli ve Numarası	Divandaki Sayfa Numarası
Iydiyye/Bayramiyye		1. bend	5.Şarkı	197. s.
Bahariyye/Rebî'iyye		5 5	43.Gazel 133.Gazel	132. s. 180. s.
Temmuziyye		7	83.Gazel	153. s.
	<i>Hasb-ı Hâl/ İyâdet</i>	5 5 5 5 5 5 6	136.Gazel 66.Gazel 5.Gazel 53. Gazel 60.Gazel 62. Gazel 69.Gazel	185. s. 145. s. 111. s. 136. s. 140. s. 143. s. 148. s.
	<i>Şikâyet-nâme/Tazallüm</i>	1.bend 5 5 5	2.T./1 142. Gazel 13. Gazel 96. Gazel	212. s. 179. s. 116. s. 161. s.
	<i>Firak-nâme/Firkat-nâme/Hecr-nâme/Tahassür-nâme</i>	5 4 4 bend 5	106. Gazel 117. Gazel 5. Şarkı 128.Gazel	169. s. 175. s. 200.s. 181. s.
	<i>Tahkiye</i>	6 5 5 5 5 5 4 bend	90. 91. 104. 108. 128. 133. Gazel 4. Şarkı	160. s. 161. s. 168. s. 170. s. 181. s. 183. s. 199. s.
	<i>Tasvir</i>	5 5 7 7 6 10	108.Gazel 132.Gazel 68. Gazel 72. Gazel 90. Gazel 137. Gazel	170. s. 183. s. 146. s. 149. s. 160. s. 186. s.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı metinlerini anlamlandırmada içyapıyı oluşturan eserin konusunu belirten türler ve bu konunun nasıl işlendiğini ele alan tarzlar; eseri, şairi / nâsiri, dönemi, anlamlandırmada önemli bir işleve sahiptir. Henüz edebî eserdeki tarzlar hakkında tam bir sınıflandırmanın yapılmadığı görülmektedir.

Klasik Türk edebiyatı metinlerinde türler ve tarzların ayrıştırılmasıyla yapılacak olan incelemeler, Klasik Türk edebiyatı metinlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak, eserin muhtevasını ve şairin bu muhtevayı ele alış tarzını anlamada araştırmacılara kolaylıklar sağlayacaktır. Bu amaçla üzerinde inceleme yaptığımız, XIX. yüzyıl şairi *Bendi Mustafa Baba Divanı*'nda tür ve tarzlar incelendiğinde şairin dinî içerikli tür ve tarzları daha çok kullandığı görülmüştür. Münacat tarzının alt başlıkları olan Niyaz-nâme / Dua-nâme, Meded-nâme / İstimdad-nâme, Şefâat-nâme, Tevbe-nâme; Besmele-nâme; Esmâ-i Hüsnâ örnekleri; Hz. Muhammed, Hz. Ali ve On iki İmama yazılan Na'tlar; mersiye türünün alt başlıkları olan Maktel-i Hüseyin, Muharremiyeler; şairin arife, zahide seslenerek öğüt verdiği Nasihat-nâme / Pend-nâme; tasavvufî sembollerin kullandığı Sâkî-nâme / Sahbâ-nâme / İşret-nâme; Elif-nâme gibi dinî içerikli edebî tür ve tarzlar divanda yer almaktadır.

Klasik Türk edebiyatını, şairin edebî kimliğini, şahsiyetini ve yaşadığı dönemi yansıtmada edebî tür ve tarzları belirlemeye yönelik metinler üzerinde yapılacak inceleme ve mukayeseler ile eseri anlamlandırmada tür ve tarzların işlevi açıklanacaktır.

Kaynaklar

- AÇA, M., GÖKALP, H. ve KOCAKAPLAN, İ. (2009). *Başlangıcından Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kriter Yayınları
- AKKUŞ, M. (2007). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayınları
- AKKUŞ, M. (2009). Şeyh Galib'in Anlam Dünyası: Hüsnü Aşk'ta Edebî Türler ve Tarzlar. *Turkish Studies, Volume 4 Issue 7*, 97-112.
- AKSOY, H., KEMİKLİ, B., ÖZTÜRK, A., UZUN, M. İ. ve YILDIZ, Â. (2013). *Türk İslâm Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- AYNUR, H. vd. (2010). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V, Nesrin İnşası Düzyazıda Dil Üslûp ve Türler*. İstanbul: Turkuaz Yayınları
- CANIM, R. (2010). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları
- ÇELİK, H. (2010). *Bendi Mustafa Baba Divânı (İnceleme- Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEVELLİOĞLU, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Yay. haz. Aydın Sami Güneýçal, 18. bs., Ankara: Aydın Kitabevi.
- GÜZEL, A. (2004). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KUR'AN-I KERİM, Diyanet Meali, <http://www.Kuran.gen.tr>. 10.11.2013.
- LEVEND, Â. S. (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C.I, Ankara: TTK Yayınları
- ONAY, A. T. (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* (Haz. Cemal Kurnaz). İstanbul: H Yayınları
- ÖZTÜRK, N. (2012). Elif-nâme ve Nidai'nin Elif-nâme'si. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, 173-184.